

Agnieszka Kurdyś-Kujawska

Politechnika Koszalińska

POMOC PUBLICZNA UDZIELONA ROLNIKOM POMORZA ŚRODKOWEGO W NASTĘPSTWIE WYSTĄPIENIA KLĘSK ŻYWIOŁOWYCH¹

*PUBLIC AID GRANTED TO FARMERS FROM MIDDLE POMERANIA
IN THE WAKE OF NATURAL DISASTERS*

Słowa kluczowe: gospodarstwo rolne, klęski żywiołowe, pomoc publiczna, kredyt klęskowy, dotowane ubezpieczenia rolne, PROW

Key words: farm, natural disasters, public aid, credit disaster, subsidised agricultural insurance, PROW

Abstrakt. Celem badań było określenie zakresu pomocy publicznej uzyskanej przez rolników Pomorza Środkowego dotkniętych klęskami żywiołowymi. Badania dotyczyły 256 właścicieli i zarządzających gospodarstwami, a zakres czasowy obejmował lata 2004-2012. Wysoki poziom ryzyka działalności rolniczej wynikający ze zmiennych warunków klimatycznych oraz nieskuteczność w zapobieganiu i przeciwdziałaniu temu ryzyku powoduje konieczność uruchamiania różnych form pomocy ze środków budżetu państwa. Pomoc publiczna powinna być kierowana w szczególności do rolników, którzy ponieśli szkody w gospodarstwach rolnych w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych. Właściciele gospodarstw rolnych z regionu Pomorza Środkowego w największym zakresie korzystali z dofinansowania do składek na ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Rolnicy wykazywali niewielkie zainteresowanie wykorzystaniem środków w ramach programu PROW 2007-2013, działanie 126.

Wstęp

Klęski żywiołowe oznaczają zdarzenia związane z działaniem sił natury, tj. wyładowania atmosferyczne, wstrząsy sejsmiczne, silne wiatry, intensywne opady atmosferyczne, długotrwałe występowanie ekstremalnych temperatur, osuwiska ziemi, pożary, susze, powodzie, zjawiska lodowe na rzekach i morzu oraz jeziorach i zbiornikach wodnych, masowe występowanie szkodników, chorób roślin lub zwierząt albo chorób zakaźnych ludzi albo też działanie innego żywiołu. Do klęsk żywiołowych zalicza się również gwałtowne, nieprzewidziane uszkodzenie lub zniszczenie obiektu budowlanego, urządzenia technicznego lub systemu urządzeń technicznych powodujące przerwę w ich używaniu lub utratę ich właściwości [Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku, Dz.U. nr 62, poz. 558]. Klęski żywiołowe mają negatywny wpływ zarówno ekonomiczny, jak i środowiskowy na obszary, na których występują.

Z racji specyfiki działalności produkcja rolna bardziej niż inne narażona jest na ryzyko przyrodniczo-klimatyczne o charakterze losowym. Trudności w zarządzaniu gospodarstwem rolnym w niepewnym otoczeniu powodują, że prowadzenie produkcji rolnej jest nie tylko bardziej ryzykowne, ale także mechanizmy zabezpieczenia tego ryzyka są ograniczone. Ograniczenia te są skutkiem określonych cech zarówno popytu, jak i podaży. Po stronie popytu są to wysokie koszty początkowe transakcji, niewłaściwa ocena zagrożeń przez rolników, niewykorzystanie dostępnych na rynku narzędzi i liczenie na kompensację strat z innych źródeł. Po stronie podaży wymienić należy przede wszystkim brak pokrycia za straty wywołane realizacją określonych zagrożeń w rolnictwie [Risk Management... 2001]. W ostatnich latach coraz częściej i z coraz większą intensywnością ujawniły się zmiany klimatyczne, które stały się istotnym problemem dla funkcjonowania rolnictwa [Adamowicz 2012].

¹ Badania wykonane w ramach projektu pt.: Wzrost i alokacja aktywów finansowych i rzeczowych rolników (przedsiębiorstw rolniczych i gospodarstw domowych) Pomorza Środkowego, decyzja Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego Nr 3577/B/H03/2011/40.

Usuwanie szkód spowodowanych występowaniem niekorzystnych zdarzeń atmosferycznych wymaga dużych nakładów finansowych i czasu na przywrócenie gospodarstwom rolnym pierwotnej zdolności produkcyjnej. Cykliczność występowania wielu klęsk żywiołowych, pojawiających się w tych samych regionach kraju oraz brak kapitału w rolnictwie prowadzi do wolniejszego tempa odbudowy zniszczeń [Trawiński 2001]. Powoduje to konieczność angażowania się państwa w celu minimalizowania negatywnych skutków każdej klęski i podejmowania działań interwencyjnych w ramach prowadzonej polityki rolnej. Pomoc publiczna zaliczana jest do jednej z metod zabezpieczania przed ryzykiem w rolnictwie. Obejmuje obszar potencjalnych działań związanych z redukcją ryzyka i skutków jego występowania w gospodarstwach rolnych [Guba, Majewski 2008]. Oznacza wszystkie środki publiczne przekazywane z zasobów państwowych przez władze krajowe, regionalne lub lokalne, a także banki, fundacje dysponujące funduszami publicznymi [Suchoń 2011]. Jest ona kierowana do określonych sektorów, regionów i podmiotów gospodarczych prowadząc do uzyskania przez nich określonych korzyści [Łozowski, Obstawski 2009].

Państwo przez swoje agendy lub dostępne instrumenty rynkowe interweniuje w sytuacji, gdy należy niwelować skutki nieprzewidzianych zdarzeń. Stosuje mechanizmy regulacji rynku w celu przeciwdziałania kryzysom koniunktury bądź podejmuje działania w zakresie finansowania skutków klęsk żywiołowych o dużym zasięgu [Łyskawa 2008]. Pomoc państwa może mieć charakter *ex ante*, polegającą na wprowadzaniu przez agendy rządowe środków, których celem będzie minimalizacja zagrożeń lub ich częściowa likwidacja. Może się to odbywać przez stosowanie środków wsparcia cen rynkowych (stabilizacja cen), zakazu wprowadzania do obrotu określonych produktów rolnych, wsparcia technologii produkcji, zakupu nasion i zwierząt, pomoc w zwalczaniu szkodników i chorób roślin oraz zwierząt, pomoc techniczna, kontrola produktów rolnych, a także wprowadzanie środków bezpieczeństwa żywności [Managing risk... 2009]. Obejmuje ona również środki *ex-post*, których celem jest łagodzenie wpływu ryzyka po jego wystąpieniu. Dotyczy to przede wszystkim podejmowania działań mających na celu zapobieganie występowaniu katastrof naturalnych, wprowadzanie programów łagodzących skutki zjawisk cyklicznych, tworzenie programów wspomagających rolnictwo [Risk management... 2008], określanie procedur zarządzania kryzysami sanitarnymi i fitosanitarnymi, tworzenie sieci bezpieczeństwa [Špicka 2010], rekompensatę skutków katastrof przez bezpośrednie zapomogi lub dopłaty (wsparcie socjalne), przejęcie zobowiązań gospodarstw rolnych oraz zwolnienia z obowiązku zapłaty (zwolnienia i ulgi podatkowe, dopłaty do składek ubezpieczeń społecznych). Ponadto zapewnia zagwarantowanie środków finansowych w budżecie (budżetowe fundusze kryzysowe na pomoc *ad hoc*), ułatwienie dostępu do środków zewnętrznego finansowania (preferencyjne kredyty, udzielanie gwarancji spłaty tych kredytów) [Gąsiorkiewicz, Monkiewicz 2010], zagwarantowanie określonej wysokości dopłat z tytułu zawartych umów ubezpieczenia rolniczego, pokrycie nadwyżki łącznej sumy odszkodowań powyżej określonego limitu i dofinansowanie do składek reasekuracyjnych [Handschke, Łyskawa 2008].

Wszelkie programy pomocowe udzielane w różnej postaci, zawierające elementy pomocy publicznej podlegają uregulowaniom prawnym zawartym w traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską, a także szczegółowym rozporządzeniom i wytycznym wydawanym przez Radę lub Komisję Europejską [Jankowska 2005]. Ponadto pomoc publiczna w rolnictwie mająca na celu niwelowanie negatywnych zdarzeń musi być zgodna z umowami Światowej Organizacji Handlu (WTO), która dzieli pomoc na trzy kategorie, tj.: zieloną – obejmującą ubezpieczenie dochodów, sieć bezpieczeństwa dochodów oraz płatności na złagodzenie katastrof naturalnych (bezpośrednie lub jako dotacje do ubezpieczeń upraw), niebieską – dotyczącą pomocy na towary, które mają limity produkcyjne, bursztynową – zawierającą inne środki wspomagające rolnictwo [Łozowski, Obstawski 2009].

W Polsce pomoc publiczna dla rolników dotkniętych klęskami żywiołowymi podzielona jest na trzy filary. Pierwszy odnosi się do instrumentów wsparcia warunków życia rodziny – pomoc społeczna dla rodzin rolniczych w formie jednorazowego zasiłku celowego, bezzwrotne zasiłki celowe dla gospodarstw domowych, w tym dla rodzin rolników, jednorazowe świadczenie pieniężne dla dzieci i uczniów, możliwość zatrudnienia przy robotach publicznych, zmiana zasad

liczenia dochodu z gospodarstwa rolnego dotkniętego klęską. Drugi filar dotyczy pomocy związanej z prowadzoną działalnością rolniczą – ulgi w podatku rolnym, ulgi w opłacaniu składek na ubezpieczenie społeczne rolników, kredyty preferencyjne na wznowienie produkcji, odraczanie, rozkładanie na raty, umarzanie w części lub w całości płatności z tytułu umów sprzedaży i dzierżawy nieruchomości Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa, dopłaty z tytułu zużytego do siewu lub sadzenia określonego materiału siewnego, dopłaty do składek producentów rolnych z tytułu zawarcia umów ubezpieczenia od wystąpienia zdarzeń losowych, przyspieszenie wypłaty płatności bezpośrednich i z tytułu ONW, sfinansowanie lub dofinansowanie kosztów zbioru, transportu i unieszkodliwiania padłych zwierząt. Trzeci filar zakłada wsparcie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013), działanie 126. „Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych”. Środki uzyskane w ramach działania mogą być przeznaczone na inwestycje w gospodarstwach rolnych obejmujące modernizację i remont budynków lub budowli, oraz elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej, zakup maszyn i urządzeń oraz wyposażenia do gospodarstwa rolnego, odtwarzanie lub wyposażenie plantacji wieloletnich oraz zakup stada podstawowego zwierząt hodowlanych [Rozporządzenie MRiRW z dnia 13 września 2010 roku, Dz.U. nr 169, poz. 1141]. Podejmowanie przez państwo działań w sferze pokrycia ryzyka związanego z wystąpieniem klęsk żywiołowych jest uzasadniona zarówno w oparciu o przesłanki ogólnogospodarcze, jak i polityczne. Brak tego pokrycia może negatywnie wpłynąć na aktywność gospodarczą i na powiązany z nią wzrost gospodarczy [Ortyński 2013].

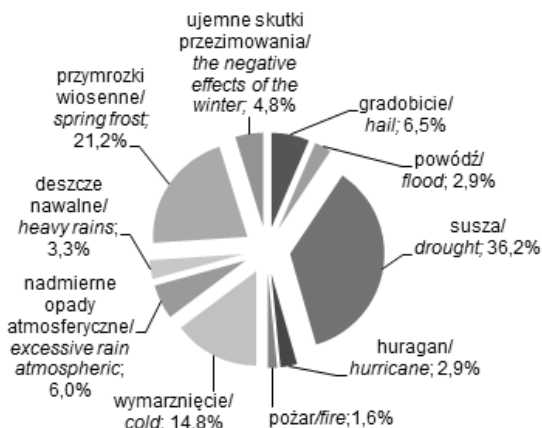
Celem pracy było określenie zakresu pomocy publicznej uzyskanej przez rolników Pomorza Środkowego dotkniętych klęskami żywiołowymi. Realizacja celu głównego nastąpiła poprzez 1) określenie częstotliwości zdarzeń losowych występujących w gospodarstwach rolnych Pomorza Środkowego; 2) ustalenie stopnia wykorzystania kredytów preferencyjnych na wznowienie produkcji; 3) ustalenie zakresu dotowanych gospodarczych ubezpieczeń rolnych; 4) ustalenie stopnia realizacji PROW 2007-2013 działanie 126. „Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzenie odpowiednich działań zapobiegawczych”. Do realizacji podjętego celu wykorzystano metodę analizy literatury, analizy dokumentów, metodę ankietową oraz metody analizy statystycznej.

Materiał i metodyka badań

Badaniami objęto właścicieli lub zarządzających gospodarstwem rolnym z regionu Pomorza Środkowego. Wykorzystano metodę badania sondażowego o charakterze pośrednim. Technika pomiaru była ankietą, a narzędziem badawczym kwestionariusz ankiety. Odpowiedzi uzyskano na podstawie akceptacji udziału w badaniu. Po weryfikacji zgromadzonego materiału do dalszych badań zakwalifikowano 256 kwestionariuszy. Wybór respondentów do badań miał charakter przypadkowy, dokonano metodą tzw. kuli śnieżkowej, która polega na tym, że wybrana początkowo nieduża liczba grupa zostaje poddana badaniu i każdy członek tej grupy określa (poleca) inne jednostki należące do populacji. Zakres czasowy badań obejmował lata 2004-2012.

Wyniki badań

W latach 2004-2012 w 42,6% badanych gospodarstw rolnych wystąpiły szkody wywołane przez niekorzystane zdarzenia atmosferyczne. Łącznie, w analizowanym okresie wystąpiło 1664 zdarzeń o charakterze klęsk żywiołowych. Najczęściej gospodarstwa rolne dotknięte były suszą (36,2%), przymrozkami wiosennymi (21,2%) oraz wymarznieniami (14,8%), natomiast w najmniejszym stopniu narażone były na wystąpienie pożarów (1,6%), huraganów (2,9%) i powodzi (2,9%) (rys. 1). Główną przyczyną powstania strat w gospodarstwach rolnych był ujemne skutki przezimowania związane z wymarznieniem, wymoknięciem, wyprzieniem, wysmaleniem lub wysadzeniem roślin w okresie od dnia 1 grudnia do dnia 30 kwietnia, polegającym na całkowitym

Rysunek 1. Liczba gospodarstw rolnych Pomorza Środkowego dotkniętych klęskami żywiołowymi w latach 2004-2012

Figure 1. The number of agricultural holdings Pomerania Middle affected by natural disasters in years 2004-2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ankietowych

Source: own study based on survey data

lub częściowym zniszczeniu roślin albo całkowitej utracie plonu lub jego części. Istotne szkody spowodowały również nadmierne opady atmosferyczne oraz susza. Niewielkie starty spowodowane były wystąpieniem huraganów oraz powodzi i pożarów.

Rolnicy poszkodowani przez klęski żywiołowe potrzebowali środków finansowych, aby wznowić produkcję, odbudować lub wyremontować uszkodzone budynki, a także naprawić albo odkupić zniszczone maszyny. Niezbędna w tym celu okazała się pomoc państwa. Ankietowani rolnicy z regionu Pomorza Środkowego w latach 2004-2012 złożyli łącznie 29 wniosków o przyznanie pomocy w formie kredytu kłęskowego. W strukturze beneficjentów według formy prawnej prowadzonej działalności dominowały osoby fizyczne. Ponad 72,4% wnioskodawców stanowiły osoby w wieku od 40 do 60 lat. Przy staraniu się o ten rodzaj pomocy nie obowiązują ograniczenia w zakresie górnej granicy wieku, dlatego wśród wnioskodawców 6,9% stanowiły osoby w wieku powyżej 60. roku życia. Najwięcej wniosków (41,4%) złożyli rolnicy prowadzący gospodarstwa rolne o powierzchni do 20 ha użytków rolnych (UR), w grupie tej dominowali rolnicy prowadzący mieszaną produkcję rolniczą. Wsparcie finansowe otrzymało 82,6% rolników. Rolnicy korzystali z pomocy w formie dopłat do oprocentowania głównie kredytów obrotowych (85,7%). Przeciętnie każda z inwestycji finansowana była w 48,2% środkami pochodzącymi z kredytu, a w pozostałych 51,8% własnymi środkami kredytobiorcy. Minimalna wysokość dofinansowania wyniosła średnio 37,2%, natomiast maksymalna 60,0%. Co trzeci rolnik, który otrzymał dofinansowanie był zdania, że jego wysokość była niewystarczająca do zniwelowania strat powstałych w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych.

Inną formą wsparcia z budżetu państwa są dopłaty do składek z tytułu zawarcia ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Pomoc ta ma na celu łagodzenie skutków wystąpienia niekorzystnych zjawisk atmosferycznych przez częściową kompensację finansową. Dofinansowanie wynosi 50% składki do 1 ha uprawy. Dotowane ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich w gospodarstwach z regionu Pomorza Środkowego w latach 2005-2012 realizowane były na poziomie 493 polis. Łącznie rolnicy ubezpieczyli 11 779 ha UR. Średnia powierzchnia ubezpieczonych upraw kształtowała się na poziomie od 19,37 ha do 26,38 ha. W analizowanym okresie odnotowano wzrost w liczbie ubezpieczonych gruntów i zwierząt gospodarskich. Liczba zrealizowanych polis wzrosła z 44 w 2004 roku do 89 w 2012 roku. Powierzchnia ubezpieczonych upraw zwiększyła się z 853 ha w 2004 roku do 2259 ha w 2012 roku. Wśród ubezpieczonych upraw dominowały zboża (47,6%) oraz ziemniaki (20,3%). Udział pozostałych upraw (kukurydza, rzepak, rzepik, buraki cukrowe, tytoń, chmiel, warzywa gruntowe, drzewa i krzewy owocowe) kształtował się średnio na poziomie 4,0%. Natomiast wśród ubezpieczonych zwierząt gospodarskich dominowało bydło (51,0%) oraz trzoda chlewna (26,5%). Konie, kozy i owce stanowiły odpowiednio 10,2%, 8,2% i 4,1% ogółu ubezpieczonych zwierząt gospodarskich. Dotowane ubezpieczenia rolne posiadali w większości właściciele gospodarstw rolnych w wieku od 40 do 60 lat (58,8%), legitymujący się wykształceniem średnim (64,7%), prowadzący gospodarstwa

o powierzchni od 10 ha do 20 ha UR (29,4%) oraz o powierzchni powyżej 100 ha UR (29,4%). Uwzględniając rodzaj produkcji rolnej prowadzonej w gospodarstwie, największy odsetek stanowiły gospodarstwa z dominującą produkcją roślinną (w przeważającej części produkcją zbóż).

Niewielki odsetek właścicieli gospodarstw rolnych (0,78%) z regionu Pomorza Środkowego skorzystał ze środków unijnych w ramach PROW 2007-2013, działanie 126. „Przywracania potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzania odpowiednich działań zapobiegawczych”. Niski stopień wykorzystania tej pomocy w badanym regionie odzwierciedlał stan realizacji programu dla obszaru całej Polski. Liczba wniosków złożonych w ramach analizowanego działania stanowiła 0,2% w odniesieniu do liczby gospodarstw rolnych w Polsce. Wnioski o pomoc w całej Polsce złożyło 6954 właścicieli gospodarstw rolnych. Przyczyną niskiego stopnia realizacji działania była nadmiernie rozbudowana procedura przyznawania (konieczność udokumentowania wykonania robót, dostaw lub usług w zakresie rzeczowym i finansowym, wykonania kosztorysów inwestycji, uzyskania wymaganych odrębnymi przepisami oraz postanowieniami umowy opinii, zaświadczeń, uzgodnień, pozwoleń lub decyzji związanych z realizacją inwestycji) i monitoringu przyznanych środków. Ponadto, właściciele gospodarstw rolnych starający się o pomoc finansową musieli prowadzić oddzielny system rachunkowości (księgowości) dla wszystkich transakcji związanych z inwestycją finansowaną z unijnych środków. Mieli również obowiązek ubezpieczenia inwestycji od ryzyka wystąpienia szkód spowodowanych przez zdarzenia losowe, które były przyczyną przyznania pomocy.

Podsumowanie

Działalność gospodarstw rolnych z uwagi na specyfikę i wysokie ryzyko prowadzenia produkcji rolnej wymaga wsparcia finansowego ze strony państwa. Wsparcie to jest niezbędne w sytuacji osiągnięcia przez rolników wysokich szkód będących następstwem wystąpienia klęsk żywiołowych. Celem pomocy publicznej powinno być wzmocnienie zdolności adaptacyjnej rolników po wystąpieniu niekorzystnych zjawisk atmosferycznych. Właściciele gospodarstw rolnych z regionu Pomorza Środkowego w największym zakresie korzystali z dofinansowania do składek na ubezpieczenie upraw rolnych i zwierząt gospodarskich. Pozytywnym zjawiskiem była rosnąca liczba zawieranych polis i zwiększenie ubezpieczonego areału. Rolnicy ubiegali się również o preferencyjne kredyty na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych, w których wystąpiły szkody. W strukturze preferencyjnych kredytów dominowały kredyty klęskowe obrotowe, które nie musiały być wykorzystane na odtworzenie łącznie tej produkcji, która została zniszczona. Mogły być one przeznaczane również na inne bieżące nakłady ponoszone w celu odtworzenia zdolności kredytowania odpowiednich dochodów z produkcji rolnej. Rolnicy wykazywali niewielkie zainteresowanie wykorzystaniem środków w ramach programu PROW 2007-2013 na działanie 126.

Literatura

- Adamowicz M. 2012: *Wspólna Polityka Rolna Unii Europejskiej w kontekście zmian klimatu na świecie*, Zesz. Nauk. SGGW, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 8(57), 9-24.
- Gąsioriewicz L., Monkiewicz J. (red.). 2010: *Ubezpieczenia w zarządzaniu ryzykiem przedsiębiorstwa, Tom II*, Poltext, 165.
- Guba W., Majewski E. 2008: *Priorities for eastern EU agriculture from an income stabilization point of view*, [w:] E. Berg, R. Huirne, E. Majewski, M. Meuwissen (red.), *Income stabilization in a changing agricultural world: policy and tools*, Wieś Jutra, Warszawa.
- Handschoke J., Łyskawa K. 2008: *Ryzyko gospodarowania w rolnictwie a ubezpieczenia w świetle ustawodawstwa Unii Europejskiej*, Rozprawy Ubezpieczeniowe, z. 4(1), 5-16.
- Jankowska A. 2005: *Pomoc publiczna dla przedsiębiorstw w świetle uregulowań Wspólnotowych. Zasady i ograniczenia udzielania*, PARP, 5-8.

- Łozowski M., Obstawski Z. 2009: *Wsparcie publiczne dla ubezpieczeń w rolnictwie*, Zesz. Nauk. SGGW, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, nr 2(51), 197-211.
- Łyskawa K. 2008: *System zarządzania ryzykiem w rolnictwie polskim – perspektywy*, [w:] E. Kucka (red.), *Ubezpieczenia w gospodarce rynkowej*, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn.
- Managing risk in agriculture: a holistic approach*. 2009: OECD, Organization for Economic Cooperation and Development, OECD Publishing, Paris.
- Ortyński K. 2013: *Zakres i charakter partnerstwa publiczno-prywatnego w zarządzaniu ryzykiem katastroficznym*, [w:] W. Sułkowska (red.), *Rynek Ubezpieczeń Współczesne Problemy*, Difin, 27-37.
- Risk management tools for EU agriculture with a special focus on insurance*. 2001: European Commission, Working Document, Agriculture Directorate-General, January, 31-34, http://europa.eu.int/comm/agriculture/publi/insurance/index_en.htm.
- Risk management in agriculture: a holistic conceptual framework*. 2008: OECD, Working party on agricultural policies and markets, Trade and Agriculture Directorate, Committee for Agriculture, Paris.
- Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 13 września 2010 roku w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania pomocy finansowej w ramach działania „Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych oraz wprowadzanie odpowiednich działań zapobiegawczych” objętego PROW na lata 2007-2013*, Dz.U. nr 169, poz. 1141.
- Suchoń A. 2011: *Wybrane zagadnienia prawne pomocy de minimis w rolnictwie*, Przegl. Prawa Rol., nr 1(8), 173-197.
- Špicka J. 2010: *Global trends in risk management support of agriculture*, Agris on-line Papers in Economics and Informatics, vol. II, no 4, 74-75.
- Trawiński K. 2001: *Ubezpieczenie od skutków klęsk żywiołowych – dobrodziejstwo czy obowiązek*, Ubezpieczenia w rolnictwie. Materiały i Studia, nr 1(9), 44-56.
- Ustawa z dnia 18 kwietnia 2002 roku o stanie klęski żywiołowej*, Dz.U. nr 62, poz. 558.

Summary

The aim of the study was to determine the scope of public aid received by farmers from middle Pomerania affected by natural disasters. The study involved 256 owners and managers holdings, and the time range covered the years 2004-2012. A high risk of agricultural activity resulting from the variables climatic conditions and ineffectiveness in prevention and combating that risk makes it necessary to activate the different forms of aid from the measures the state budget. Public aid is addressed to farmers who suffered injury in agricultural holdings as a result of natural disasters. Owners of agricultural holdings from middle Pomerania to the fullest extent have benefited from compensation to premiums to insure agricultural crops and livestock. Farmers have shown little interest in the use of measures under the programme of the RDP 2007-2013, action 126.

Adres do korespondencji
dr Agnieszka Kurdyś-Kujawska
Politechnika Koszalińska w Koszalinie
Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Finansów
ul. Kwiatkowskiego 6E, 75-343 Koszalin
tel. (94) 343 91 59
e-mail: agnieszka.kurdys-kujawska@tu.koszalin.pl